Резултати от международната конференция

„ДЕИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ НА ГРИЖАТА ЗА ДЕЦА: КАК ИНВЕСТИРАМЕ В ПРОМЯНАТА?“

София, 5-8 ноември 2019

Цели и въпроси

ОСНОВНИТЕ ВЪПРОСИ БЯХА:

- **Къде и как трябва да бъдат направени инвестиции в ДеИ?**
- **В каква степен ДеИ предлага отношения на привързаност и гарантира необходимите условия за развитие на детето?**
- **Какви изследвания има и какви са необходими за оценка на реформата?**
- **Как участват деца, родители и общности в тези процеси?**

Цел на доклада

Настоящият текст е опит на Ноу-хау център за алтернативни грижи за деца, НБУ, да обобщи приноса на участниците в конференцията „Деинституционализация на грижата за деца: Как инвестираме в промяната?". Задачата му е да стимулира нови дискусии, свързани с реформата, да породи идеи за това как тя да продължи, да провокира действия за нейното приложение в практиката.

За да постигне целта си, екипът на Ноу-хау центъра ще поддържа сайта на конференцията http://www.disofia2019.com/, през който този диалог ще се осъществява. Освен това, на електронната поща на конференцията disofia2019@gmail.com очакваме ваши допълнения към текста, различни мнения и идеи за продължаващи развития на деинституционализацията (ДеИ).

Контекст

Конференцията се проведе в ключово за правата на децата време: отбелязване на 30-годишнина от приемането на Конвенцията за правата на детето на ООН, 10-та годишнина на тематичния прочит на Конвенцията, който се отнася до закрилата и благосъстоянието на децата, лишени от родителската грижа: Насоките за алтернативна грижа за деца, Резолюция за правата на детето от 2019 г., ООН, която фокусира общественото и експертното внимание върху децата, живеещи разделени от своите семейства или в риск да загубят родителите си. Тези политически документи дават стимул на всички заинтересовани лица да оценят напредъка в гарантирането на правата на тази най-уязвима и често пренебрегвана група деца, която по данни на УНИЦЕФ вече наброява приблизително 140 милиона деца в целия свят.

Мисленето за ДеИ, интегрирано в съдържанието на конференцията, беше информирано от Общите европейски насоки за преход от институционална грижа към грижа в общността от 2012 г. , в които ДеИ е дефинирана като „процес на развиване на набор от услуги в общността, включително превенция, с цел премахване на нуждата от институционална грижа", а институционализацията като организация на живот, която лишава хора от правото им на избори и индивидуален подход, което води до тяхната изолация от общността.[1]

Организаторите на конференцията добавиха към горното разбиране на смисъла на ДеИ, че ДеИ трябва да гарантира на детето отношения на привързаност, които институционалното отглеждане не предоставя и не изисква.

---

[1] *https://deinstitutionalisationdotcom.files.wordpress.com/2018/04/common-european-guidelines_bulgarian-version_final.pdf, стр. 25-26*

снимки: Милена Парцунева

Българската реформа за ДеИ беше обект на дебат на равнище ЕС. Страната ни е смятана за лидер в ДеИ, тъй като реформата тук се развива бързо, планирано, с участието на всички ангажирани страни както на централно, така и на местно ниво, с достатъчно финансиране и на базата на политически документи, показващи воля за промяна. И все пак, ДеИ в България се оспорва поради дебати за това дали малките групови домове (ЦНСТ), построени в подкрепа на процеса на ДеИ в страната, нарушават правата на децата.

В самата България ДеИ се разглежда или като успех, или като провал. Тази поляризация на мненията затруднява воденето на смислен диалог между всички заинтересовани страни, включени в процеса. Ето защо, организаторите на конференцията решиха, че именно тук ДеИ реформата е добре да се дебатира по нов начин – чрез включване на всички заинтересовани страни и на основата на научни доказателства.

ЦЕЛИ НА КОНФЕРЕНЦИЯТА

Целите на конференцията бяха:

1. Да представи и обсъди изследователски данни и обещаващи практики;
2. Да открои трудностите на ДеИ;
3. Да „хвърли мост“ между натрупаните знания и вземането на решения в ДеИ.

Тези цели бяха превърнати в следните въпроси:

1. Къде и как трябва да се правят инвестиции в ДеИ?
2. До каква степен ДеИ предлага отношения на привързаност и осигурява необходимите условия за развитие на децата?
3. Какви изследвания има и какви са необходими за правилната оценка на реформата?
4. Как децата, родителите и общностите участват в ДеИ?

5. Каква е ролята на резидентните грижи в процеса на ДеИ и какви са рисковете, свързани с нея? Къде и как трябва да бъдат направени инвестиции в ДеИ?

РЕЗУЛТАТИ

По отношение на участието

Конференцията събра над 250 участници, представители на всички заинтересовани страни: учени, практици, политици, младежи, живеещи в резидентни услуги, граждански и правозащитни организации, родители, представители на държавни институции и на донорски организации. Бяха представени 31 държави от Централна и Източна Европа, САЩ, Австралия и Азия. Съорганизатори на конференцията бяха Министерство на труда и социалната политика на Република България; Ноу-хау център за алтернативни грижи за деца, Нов български университет; Фондация „Сийдър"; УНИЦЕФ; SOS Детски селища; Eurochild; „Надежда и домове за децата"; Фондация Лумос.

Основен резултат на конференцията е постигнатото съгласие, че политици, практици, академия и неправителствени организации трябва да работят заедно в осигуряване на семейна среда за децата-участници в ДеИ. Те формулираха мисията на ДеИ така:

ДеИ на деца трябва да гарантира живот в семейство и в отношения на доверие, сигурност и привързаност, като предоставя система от свързани помежду си услуги, съобразени с жизнения цикъл на децата, и са ориентирани към развитие и социално включване.

Подкрепата към участниците в ДеИ трябва да се прави от обучени специалисти, чиито нагласи включват разбиране на трудностите на хората, с които работят, проява на емпатия и вяра в силните им страни.

Конференцията създаде общност от реформатори, която желае да остане във връзка, за да изучава и обсъжда ДеИ. България се разпознава като държава, в която е натрупан опит, от който може

снимки: Милена Парцунева

да се учи. Затова тя може да стане домакин на обсъждане на опит, планиране и провеждане на изследвания, планиране и прилагане на действия в това поле.

Ангажимент на НХЦ: Екипът на Центъра се ангажира с организирането на комуникацията и планирането на дейности, произтичащи от нея.

По отношение на съдържанието

Бяха представени знания, практики, изследвания на най-високо ниво, които очертаха важни развития в ДеИ. Всички презентации са на разположение на уеб-страницата на конференцията: http://www.disofia2019.com/program/. (до 04.09.2020 г.)

На конференцията беше представена работата на учени от различни страни, като доминираха тези от Великобритания.

Препоръката на участниците беше в следващи събития да се разшири кръга от говорители, като се включи опитът на държави като Германия, Франция, Австрия и др. с което да се преодолее представянето на опит предимно от Великобритания и САЩ. Необходимо е по-задълбочено обсъждане на конкретни методи за работа с деца и семейства, базирани на доказателства.

Извод: необходими са редовни публични събития по темата, за да могат участниците в ДеИ да обсъждат процеса на реформата, да учат, да обсъждат добри практики и доказателства за тяхната ефективност. Съдържанието на такива публични събития трябва да се обявява поне 8 месеца преди провеждането им и да се съгласува предварително с потенциалните бъдещи участници.

Ангажимент на НХЦ: Сайтът на проведената конференция http://www.disofia2019.com/ ще е активен до 04.09.2020 г. След тази дата НХЦ ще използва собствения си сайт, за да продължи комуникацията. На disofia2019@gmail.com могат да се изпращат препоръки за следващи събития. Екипът на НХЦ ще поддържа комуникацията между участниците и ще предложи теми и възможности за следващо събитие по ДеИ.

По отношение на организацията на конфернцията и диалога

Широката мрежа от организатори символизираха сътрудничество между политики-академия-практика, глобалния обхват на ДеИ, грижата за човешките права. Екипността между съорганизаторите гарантира мащаба на събитието: богата на теми програма, международно участие и възможност за дебати. Бяха дискутирани следните проблеми – липса на прозрачност в управлението на реформата, недостатъчни знания и умения на работещите в сферата на ДеИ, което води и до нарушаване на човешки права, авторитарен и бюрократичен подход, системно изключване на деца и родители. Специално внимание беше отделено на инвестициите в инфраструктура, вместо в хората, провеждащи реформата чрез обучение и учене от опита. Тези дебати очертаха области от дейности, в които трябва, и други, в които не трябва да се инвестира.

Препоръките на участниците се отнасяха до осигуряването на повече време за рефлексия върху поставените въпроси.

Извод: Да се осигури постоянен диалог по горните теми.

ИНВЕСТИЦИИ В КАКВО И КАК?

- **Инвестициите трябва да гарантират, че крайната цел на ДеИ е благополучен живот в сигурна семейна среда.**
- **Инвестициите трябва да създават условия за независим живот.**
- **Ефективността трябва да стане водещ принцип в създаване на политики и отчитане пред донори.**

Ангажимент на НХЦ: ДеИ в България трябва да продължи да се изследва: събрани са опит и данни, наличен е достатъчен научен капацитет, създадена е мрежа от съмишленици в международния контекст на ДеИ. Екипът на Центъра започва поредно свое изследване на ДеИ в България и ще информира участниците в конференцията за неговото развитие.

По отношение на въпросите поставени на конференцията

1. Къде и как трябва да бъдат направени инвестиции в ДеИ?

- ДеИ е реформа, която трябва да промени **нагласите**, водещи до социално изключване. Това означава, че тя цели промяна на културата на отношения. Затова нейното стартиране и прилагане трябва да става на базата на анализ за взаимовръзките между **социалния, здравния и образователния сектори** и влиянието им върху общностите, и културата на отношенията. **Финансирането** трябва да е **дългосрочно** и базирано върху изучените потребности на участниците в ДеИ. То трябва да е **гъвкаво**, тъй като потребностите на деца, семейства, специалисти и общности се променят.
- Необходимо е да се инвестира в мерки и програми, които са ориентирани към **дългосрочен ефект**. Краткосрочните решения и интервенциите при криза са по-рентабилни в момента, но имат висока социална цена в бъдещето. Краткосрочното планиране води до постоянен цикъл от кризисни решения. Тази несигурност кара персонала да прибягва до бюрократично прилагане на правила, вместо да се грижи за отношенията. Така направените инвестиции водят до възпроизвеждане на институционалната култура в алтернативните услуги, включително и в ЦНСТ.
- Инвестициите трябва да гарантират, че крайната цел на ДеИ е **живот в сигурна семейна среда.** Затова трябва да се финансират мултисекторни политики за подкрепа на деца и семейства, и доказали ефективността си програмиза осигуряване на семейна среда, в която децата се развиват оптимално.
- Инвестициите в хората, в т.ч. **укрепване на капацитета на всички специалисти**, които осъществяват директната работа с деца и семейства, са

снимки: Милена Парцунева

задължителен елемент от процеса. Инвестирането трябва да се насочва в университетски програми за стандартизирана и оценена подготовка на специалисти. Нужно е да се инвестира в поддържане на структура за постоянен процес на учене от опита на ДеИ.

- Инвестициите трябва да създават условия за независим живот. Те трябва да се насочват към доказали ефективността си програми, които постигат включващи общности и мултисекторни програми за деца, напускащи грижа.

Отчетността на направените инвестиции трябва да се промени от измерваща само количество, в такава, която отчита качеството и ефективността на грижата. Тя трябва да се извършва от изследователски екипи, а не само под формата на консултации.

Изследователите трябва да:

- осигуряват възможност за включване на всички заинтересовани страни, вкл. деца и семейства;
- използват методи, базирани на участие (като „Изследване в хода на действието"), които изучават процеса на реформата и така имат капацитета да идентифицират и разрешават възникващи в процеса на реформата проблеми;
- да осигуряват прозрачно провеждане на ДеИ чрез публични дебати върху научните доказателства за нейното провеждане.

Ефективността трябва да стане водещ принцип при създаването на политики и отчитането пред донори.

2. Как да не се инвестира в ДеИ?

- Не трябва да се инвестира в инфраструктура без предварителен анализ на потребностите от такава, който включва мнението на представителите на общността. В противен случай, изграждането на инфраструктура се разбира като пренебрегване на инвестицията в хората.
- Инвестициите не трябва да се базират на допускането, че специалисти има. **Инвестирането в неподготвен персонал е**

снимки: Милена Парцунева

възпроизвеждане на стигмата и институционалния подход. То води до вредни за детското развитие действия като: премествания от една услуга в друга, прекъсване на семейни отношения, постоянна зависимост от държавата.

3. Кои са наличните доказателства, които трябва да информират финансирането на ДеИ и кои са онези, които липсват?

Конференцията представи ключови изследвания, свързани с ДеИ, които доказват, че грижата за децата в семейства е най-благоприятна за развитието им.

Необходими са нови изследвания за ефекта на ДеИ върху преките участници в нея, както и върху общностите, в които тя се провежда. За тази цел е важно да се преодолеят следните трудности:

I. **Липсва споделено разбиране на ДеИ**. Тя се приема като:
   - закриване на големите институции,
   - осигуряване на семейна или близка до семейната среда и по-добри възможности конкретно за децата, живели в тези институции,
   - инвестиция в отношения на доверие и изграждане на привързаност, независимо къде се развиват те,
   - използване на резидентна грижа единствено и само, за да се подготвят децата за независим живот в семейна среда.

II. Няма достатъчно и систематизирано знание за ДеИ в различните страни и контексти. Изключение правят Великобритания и САЩ, където опитът е достатъчно изучен и систематизиран. Богатият опит на България не е събран и обобщен адекватно и не е достъпен за всички заинтересовани страни.

III. Липсва информация за факторите, които биха довели до планираните в ДеИ резултати.

IV. Липсват доказателства за оценка на ДеИ по отношение на това доколко реформата:

- създава условия за развитие и поддържане на отношения на привързаност между деца и възрастни;
- осигурява необходимите условия за развитието на детето;
- прекъсва културата на използване на институционална (държавна грижа) за деца;
- осигурява превенция на изоставянето на деца;
- променя културата на групово отглеждане, като фокусира върху индивидуалната грижа, подготвяйки хората за независим живот;
- преодолява насилието и злоупотребите;
- повлиява различни общности и култури;
- развива ефективни модели за подкрепа на семействата;
- отчита фактори на резилианс;
- разглежда връзката между обучението на специалистите и ефективността на услугите;
- отговаря на потребностите на децата от ЦНСТ и създава ефективни подходи за включване в обществото;
- влияе върху системата за закрила на децата;
- се влияе от начина, по който се насочва и осигурява финансирането.

4. В каква степен ДеИ предлага отношения на привързаност и гарантира необходимите условия за развитие на детето?

Представените международни изследвания в тази област показват, че приемната грижа е най-ефективния модел при деца от институции до 2-годишна възраст и води до развитие, сравнимо с това на деца, отглеждани в билогично семейство. Необходими са изследвания за влиянието ДеИ при по-големи деца, настанявани в алтернативни услуги.

5. Как участват деца, родители и общности в ДеИ?

Участието в ДеИ на децата, родителите и общностите е недостатъчно. Това е резултат от стигмата и липсата на професионални умения за социално включване на уязвими групи изобщо. Участието на уязвими групи в живота на общността може да се подпомогне, ако професионалистите са способни да оценят както тяхното страдание, така и силните им страни и с това ново разбиране за тях да осъществят социалното им включване.

ДеИ в България е достигнала ниво, в което вниманието трябва да се насочи към детайлното прилагане на политиките от страна на специалистите. Голямата картина на политиката, чиято цел е закриването на институции и развитието на мрежа от услуги за подкрепа на децата и семействата като цяло е постигната. Но предстои не по-малко важен период, защото деинституционализацията не завършва с извеждането на децата от

специализираните институции, тя започва оттам. Най-важното в този процес е децата и семействата да получават постоянна и цялостна подкрепа, превенция на рисковете, в т.ч. на риска от разделяне и изоставяне на детето, ранна интервенция, включително ранна интервенция на увреждането, развитие на услуги за ранно детско развитие, повишаване на ефективността на системата за гарантиране на правата на децата.

6. Каква е ролята на ЦНСТ и как се гарантират правата на настанените в тях хора?

Организации, работещи в парадигмата на „независимия живот" представиха резултати от изследвания и анализ на рисковете за настанените в малките групови домове (ЦНСТ). Беше подчертано, че е важно настаняването в ЦНСТ да се проследява по отношение на:

- Качеството на подкрепата за постигане на независим живот;
- Продължителността на престоя;
- Постигната крайна цел – настаняване в семейство;
- Това дали се използва като последно възможно решение.

ПРЕПОРЪКИ НА УЧАСТНИЦИТЕ

В хода на конференцията участниците направиха списък от конкретни препоръки към политиката, практиката и академичната общност. Те са следните:

Към политиката

Политиката трябва да измести фокуса си от създаване на алтернативни услуги към **подкрепа на семейството**.

Затова тя трябва да осигури инструменти за подпомагане на семействата, включително финансови. Такъв инструмент е

снимки: Милена Парцунева

създаването на кризисен финансов фонд. Политиката трябва да постави изисквания към услугите и системата на детска грижа за постигане на целта на ДеИ – осигуряване на живот в семейство, оптимално развитие и независим живот във включваща среда в общността. Тя трябва да изисква създаване на местни центрове към общините за семейно планиране и семейна подкрепа.

Политиката трябва да постави изискване към подготовката на професионалисти, които са способни за приложат тази политика, както и критерии за оценката им. Освен умения за работа със семейства и деца, те трябва да изследват ефективността на програмите и проектите, приложението на политиките, провалите на системите, да подобряват информираността на широката общественост, професионалните съсловия и съюзи (лекари, акушери, учители, социални работници, полицаи). За да се постигне горното, е необходимо да се осигури **системна инвестиция чрез обучения, подкрепа и финансиране** на работещите в социалния сектор.

За да постигнат прозрачност на реформата, правителствата трябва да предоставят не само „крайни данни", а данни за това колко деца преминават през услугите и ефекта от тях, измервания в хода на процеса на ДеИ, както информация за това кои данни са публични и кои – не.

Ангажимент на НХЦ: Конференцията изведе необходимостта от разработване на набор от индикатори за проследяване на прилагане на политиката на ДеИ, които новото изследване на НХЦ ще предложи.

Към практиката

Практиците трябва да прилагат базирани на доказателства услуги, които постигат отношения на привързаност и стимулират развитие на детето. На базата на тези доказателства, те трябва да имат **изисквания към университетите и професионалните организации** за подготовката на специалистите, които да могат: да развиват отношения на доверие с клиентите си, да им партнират в развитие на умения за живот в семейна среда, умения за независим живот. В същото време те трябва да **могат да променят нагласите на общността**, да гарантират права и заместват медицинския модел със социален. За да се постигне горното, услугите трябва да осигуряват **професионална подкрепа на специалистите**: супервизия, обмяна на опит, включително с правозащитни организации за интегриране на темите за човешките права и независимия живот в практиката, академията и политиката.

Услугите трябва да са профилирани, а работещите в тях да имат съответните специализации в работата с деца и младежи, живели в институции, с увреждания, жертви на насилие, психо-социални потребности и работа със силните страни.

Ученето от практиката чрез събиране на данни и включването на деца и семейства са задължителен компонент на развитието на практиката. Нужно е да се въведат вътрешни **системи за мониторинг на качеството на услуги**, които да включват индикатори за резултата „на изхода" по отношение на време, прекарано в услугите, план за напускане.

Към академичната общност

Академичната общност трябва да приоритизира политиките на държавата в областта на **детските права**. Тя трябва да гарантира, че предлага програми за обучения, съобразени с последни научни данни.

Важно е да бъде създадена международна общност от изследователи в областта на детското развитие и ДеИ. Тази общност е необходимо да съгласува индикатори за изучаване на процеса на ДеИ и качеството на услугите, като включва и такива за резултати за детето на „изхода" от услугата и готовността на детето да я напусне.

снимки: Милена Парцунева

Академичната общност трябва да сътрудничи с ниво „политика“ на здравен, социален и образователен сектори в събиране, анализ и обсъждане на данни за ефективни подходи и услуги.

Ангажименти на НХЦ: Екипът на НХЦ ще проведе трето по ред изследване на ДеИ, в което ще се съобрази с препоръките на конференцията относно изработване на ДеИ индикатори, ще организира публично събитие в края на 2020, в което да проследим промените и ще публикува книга за ДеИ в България. За да поддържаме общността, създадена чрез конференцията ще поддържаме сайта с публикации и ще подкрепяме комуникацията между участниците.

Д-р Галина Маркова, Ноу-хау център за алтернативни грижи за деца, Нов български университет

4.3.2020 г.